

Enige resten van (waarschijnlijk) lipvissen uit het Plioceen van Kallo (België)

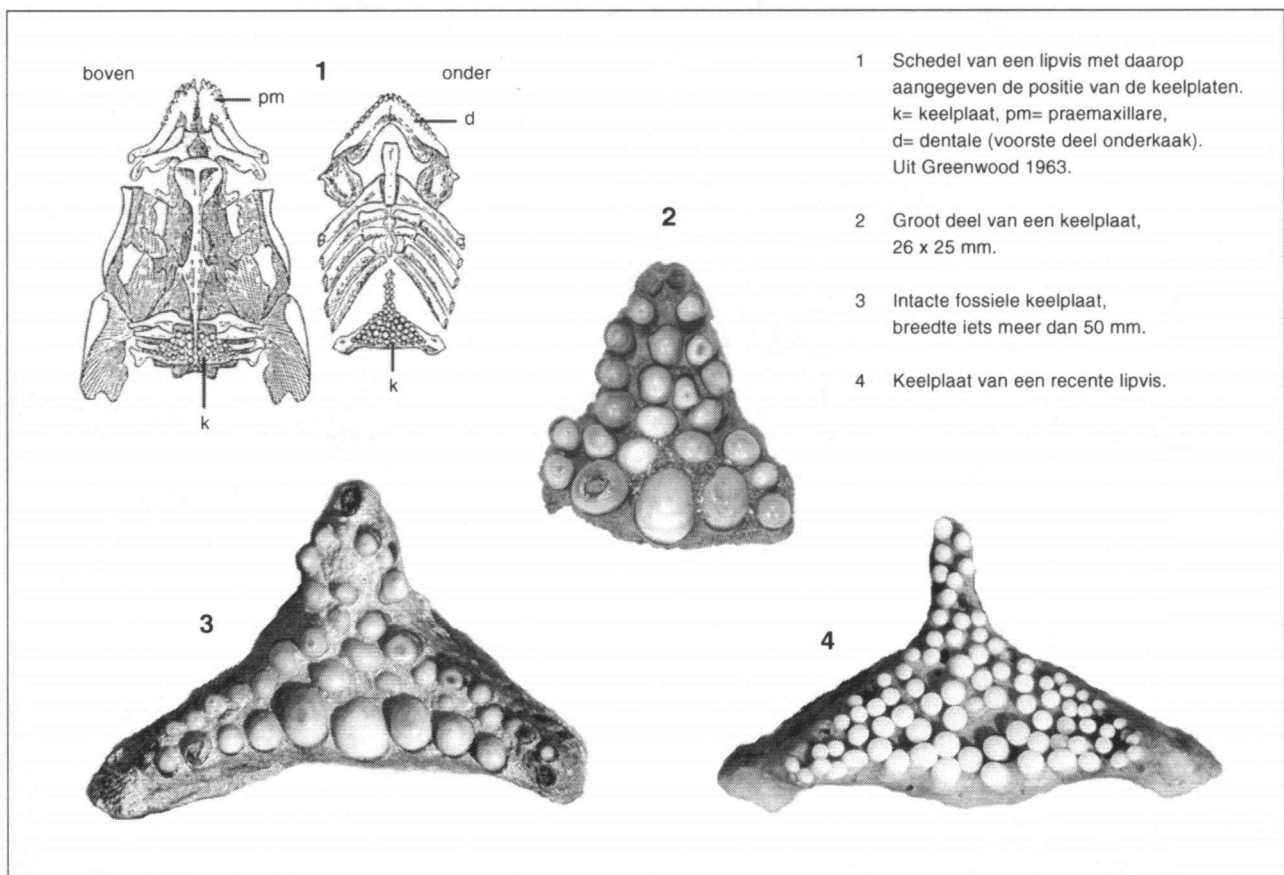
W. van der Bruggen*

Gedurende de jaren '80 ging ik regelmatig op de storthopen en, zo mogelijk, in de bouwput van de havendokwerken bij het dorp Kallo naar fossielen zoeken.

Veruit favoriet waren de (haaien)tanden van de Hexanchidae familie. De onderkaaktanden van *Hexanchus griseus* kunnen een breedte bereiken van 50 mm of iets meer. Ik heb er zo'n tachtig opgeraapt. Weinig exemplaren zijn perfect, maar met hun soms wel 12 blauw gekleurde spitsen en dunne rechthoekige wortel zijn het dan wel juwelen. Tanden van andere haaien zoals *Carcharodon carcharias* (de witte haai), resten van zeezoogdieren en zeldzame schelpen gingen natuurlijk ook mijn tas in. Om deze fossielen in het omringende zand goed te zien was het vaak 'op de knieën en maar loeren'.

Een enkele keer kwam ik resten tegen van een groep beenvissen die vanwege hun vlezige verdikte mondrand lipvissen (een onderdeel van Labridae familie) worden genoemd. Het is een grote groep vissen die nu nog bestaat. Met een lengte van minder dan 20 cm, zijn de meeste lipvissen tamelijk klein. De grootste lipvis *Cheilinus undulatus* kan

echter een lengte van 2.30 m bereiken en een gewicht van meer dan 150 kilo. De morfologische verschillen van de meer dan 500 soorten hebben te maken met de verscheidenheid aan voedsel dat ze consumeren, zoals: vissen, wormen, mollusken, schaaldieren, parasieten (bij andere vissen), zee-egels, koraal en plankton. Veel vormen beschikken over een gebit dat bestaat uit kegelvormige, ovale en ronde tanden. De kegelvormige tanden bevinden zich vooraan de kaken en bij bepaalde soorten steken de krachtige hoektanden zelfs uit de bek. Dit gebit geeft aan dat deze vissen zich met harde kost voeden, bijvoorbeeld schaaldieren en schelpen. Bovendien hebben deze dieren nog twee tandplaten in de keelholte (afb. 1). Mijn eerste vondst betrof een groot deel van zo'n keelplaat (afb. 2). Aan de onderzijde van deze tandplaat bevinden zich onregelmatige holten. Hier werden stellig de vervangende tanden aangemaakt. Afbeelding 3 toont een zo goed als intacte fossiele keelplaat met een breedte van iets meer dan 50 mm! Ter vergelijking is daarnaast een tandplaat afgebeeld van een recente lipvis (afb 4).

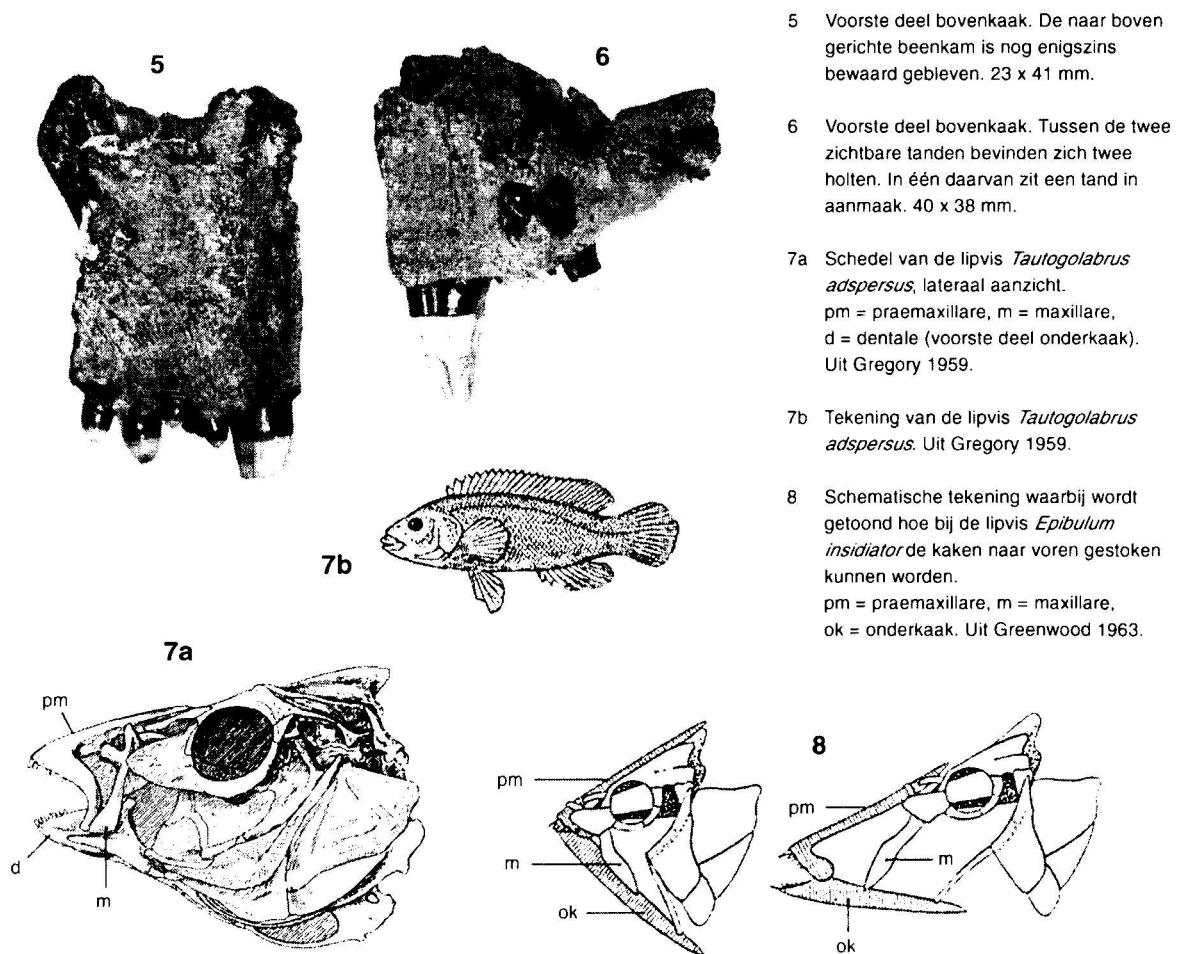

De fossiele objecten van afbeelding 5 en 6 maakten onderdeel uit van het voorste deel van de bovenkaak, de praemaxillare. Op afbeelding 7a zijn de kaakonderdelen van de lipvis *Tautogolabrus adspersus* aangegeven en afbeelding 7b is een tekening van de hele vis. De maxillare schanier met de praemaxillare, waardoor de uit twee delen bestaande bovenkaak bij bepaalde soorten enigszins naar voren gestuwd kan worden. Dit mechanisme wordt in de schematische tekening van de lipvis *Epibulus insidiator* uitgelegd (afb. 8).

Het gaat hier echter om een extreem voorbeeld, dat bij andere lipvissen niet voorkomt. Met zijn forse kegelvormige voortanden brengt de vis aan het prooidier een flinke knauw toe. Met de daarachter liggende bolle tanden worden, bijvoorbeeld, schelp of schaal verder bewerkt. Door middel van de uitgestoken mondopening kan het dier gericht de zachte weefsels van het prooidier naar binnen werken. Gezien de grootte van de fossiele kaakfragmenten moeten de oorspronkelijke vissen behoorlijk groot geweest zijn. Naar schatting 60 - 80 cm. Tenslotte de vraag: Zijn de besproken fossiele tandplaten en bovenkaken wel afkomstig van een vertegenwoordiger van de Labridae? Een

grote collectie schedels van recente vissen zou hierbij hulp kunnen bieden, maar die heb ik niet. In mijn bescheiden bibliotheek is echter wel het boek 'Fish Skulls' van W.K. Gregory aanwezig. In dit boek staan honderden afbeeldingen van recente viskoppen en hun gebitten. Samen met gegevens uit het boek 'A History of Fishes' van P.H. Greenwood lijken mij de fossielen aan een Labridae te hebben toebehoord. Andere mogelijkheden zijn vertegenwoordigers van de Sparidae (zeebrasems) en de zeewolf (*Anarchichas lupus*). Afgaande op de tekeningen in 'Fish Skulls' zijn er echter verschillen tussen het fossiele materiaal en de gebitten van zeebrasems en de zeewolf. Twee deskundigen heb ik ingeschakeld om hun mening te vernemen.

Het zijn de heren P.M. Gaemers (Leiden 1987) en D. Nolf (Brussel 1988). Beide dachten eerder aan de overblijfselen van een lipvis dan van een zeebrasem of zeewolf. De intacte keelplaat op afbeelding 3 is een vondst van een Belg uit Wallonië. Ik heb natuurlijk geprobeerd dat stuk van hem te lossen, maar dat is helaas niet gelukt. Ik zal het dus (voorlopig) moeten doen met de twee praemaxillaren en de keelplaat op afbeelding 2.

Geraadpleegde literatuur

Gregory, W.K., Fish Skulls. Eric Lundberg, Florida 1959.

Greenwood, P.H., A History of Fishes. Ernest Benn, London 1963.

*Wim van der Brugghen, Jol 29-04, 8243 GX Lelystad

